

լինի ր գնալ: Արգելէ զարիւնն որ ընդ քիթն գնայ: Օգտէ արեւանն որ յանիւն յոր եւ ինչ տեղոյ գնալ: Լինի . . . »:

Ասոց պէտ յերեքմանէն առեալ պէտք է համարել նաեւ յաջորդներն, որ Սերաստացւոյն ՈՍ. եւ ՈՒ. Գլխոց մէջ կը կարգադրուին: «Ապա թէ է վեր լինէ ի Գալ . . . Երբ սեկանէ արեւն լնի է քնալ, որչափ գոյնն կարմիր լինի՝ գոյնն արեւնն շմարթի արդիւնէ, քանի որ ինքն լնի է Գլխէն:» — Ամենէն աւելի ապացուցական են Ալբոն եւ Յայնս — բառերն որ ի վերջ կոյս օրինակն կը տեսնուին:

Արգէն յառաջագոյն (Հոգեո, էջ 144) ակնարկութիւն բրած ենք ի մասին Յայնս — բառին: Իսկ Ալբոն բառն այնպէս յատուկ է երեք — մանեկին, որ չենք յիշէր պարտ տեսած բլլալ: Եւ թէպէտ ի նմին Մատենի շատ յաճախ ի գործ ածուած է, սակայն եւ այնպէս խմբագիրն հարկ կը համարի մեկնութիւն գնել առերկրի գրելով: «Վասն ամենայն սերունդոյ, որ թարգմանի խառնուող, (Տես Հոգեո, 1894, էջ 417):» Եւ ոչ այս — չափ միայն՝ այլ նաեւ Մատենին բառապարզ մէջ ալ (տես անդ, յէջն 406) կ'առնու, եւ կը մեկնէ այսպէս: «Ալբոն, որպէս խառն» Ինչ որ լինի: — Եւ երբոր է առել թէ՛ որչափ կը յիշենք՝ ոչ Յայնս — նոս (յեւնում, յանում), եւ ոչ Ալբոն ի կիր արկեալ են ի Զերմանց Միլիթարու թէան:

Անցողակի յիշատակներ որ Ալբոն՝ սովորական յոքնակին է խառն արարական բառին (եզ. դուրս, յ.բ. ագրաս) որ առաւարդութեամբ հայապացած է, ինչպէս շատ անգամ եղած են յերեք — մանեկն օտար բառեր: Այսպէս սփռվ բառն՝ քանի մի Հածոց մէջ գրուած է փոփ, որով ազգային կերպարանք առած, որ այս եւս կրնայ իբրեւ ջոյց ակնասուիլ այն Հածոց՝ տարբեր ձեւադրէ տեսնալ լինելուն՝ քան զնախընթաց եւ զաջորդ հատակտար, յորս սովորական սփռվ գործածուած է: — Նկատմամբ Ալբոն բառին՝ թերեւս աւելորդ չէ յիշատակել թէ բոլորովին տարբեր է Բ. (Ամիրտովածայ) Արտադասնին Ալբոն բառէն (տես Հոգեո, 1894, էջ 107) որ ինքնակապ գեղանիւթ մի կը մեկնուի:

Աստույ բնական լեզուին վրայ կը խօսինք Հածն Բ. Բաժնին մէջ՝ այլ նորագոյն կամ յետին բժշկական գրութեանց լեզուին հետ միահարդրն:

(Հորնաւիթի):

Հ. Ղ. Յ.

Ո Ւ Դ Ե Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ՍԵՐԱՍՏԱՅՈՒՆ ԲԱՅՈՒՍԱՆԵՆ ԵՆՏՐՈՒՄ

ԺԻՊ.

Խորիւն թաթարները:

Խորիւն ամբողջ ծովեզերքին վրայ, բայց մանաւանդ Եւրոպայի մէջ եւ շրջակայքի՝ թաթարները բնակիչներու մեծամասնութիւնը կը կազմեն:

Աստույ ալ իրենց անընդհատ ծառայութիւններով տեսակ մը անհրաժեշտութիւն են զարմած ամառնային այցելուներու համար, իբրեւ Եւրոպայի կամ այլ ամառանոցներու բնութեան զուակները՝ անբաժան կիւնային, խաղողէն եւ ծովէն, որոնց համար կը վաճեն կու գան հիւանդներն եւ զգուշ շրջիկները:

Խորիւն թաթարները պէտք է երկու կարգ բաժնել. ծովեզերեայ կամ լեռնային թաթարներ, եւ ներքին՝ դաշտային թաթարներ: Այս րատաւ նունն այնու մանաւանդ հարկուոր է, որ իսկապէս անոնք՝ թէեւ միեւնոյն՝ Թաթար անունով կը յուշեն, բայց ցեղական ծագմամբ մեծապէս իր տարբերին իրարմ: Լեռնային կամ ծովեզերեայ թաթարները Մոնղոլական (Մոլդուան) ցեղէն լին սեւեր, այլ Եւրոպային, որուն յայտնի ապացոյց է իրենց գեղը (type): Եւրոպայի եւ շրջակայից թաթարները հին յոյն գաղութականութեան մնացորդներն են՝ կրճատփոխ եղած: Առողջակամ են եւ թէթեւաշարժ. երկայնածեւ աւ բաւական կանոնաւոր գծերով գեղք ունին. իսկ բնուորութեամբ յաղակ են եւ նեղակոյր:

Այս թաթարներուն լեզուն ալ մեծապէս կը տարբերի դաշտայիններէն, մինչեւ երբեմն զիրար չեն հասկեր: Թունալով թաթարներու բարբառն մէջ՝ թէեւ չափազանց աղաւաղած գիրքով՝ գործածութեան մէջ են բառեր եւ բացատրութիւններ՝ հէլենական են այլ հին գաղութականութեան, ինչպէս շինովալաց լեզուն առնուած: Նոյն իսկ բուն մոնղոլական բառերը Խորիւն թաթարաց մէջ՝ այս տեղ եւ նշանակութիւն ունին, եւ այլ տեղ բոլորովին տարբեր միտք կը յայտնեն: Մինչեւ անգամ այս ծովեզերի վրայ կան գիւղեր, որոնց բնակիչները անու. մասամբ պահած կ'երեւայս տեղի թաթար կանայք յար եւ նման են Ողբասականի Նաւիկային, որ իւր բարեկամ հիններէն ընկերացած, ճերմակեղէն կը լուար գետնի մէջ, Ի բաց առեալ ի հարկէ այն չափազանց բանաստեղծական երեւոյթն՝ որով կրճակայորդն Թունական մեծ երգիչն իւր Նաւիկային եւ անոր շուրջն: Ես տեսայ Եւրոպայի մէջ թաթար կանայք, որ իրենց երեսը չէին ծածկեր, հակառակ իսկամական Նաւիկային. իրենց վերնազգեստին վերին մասը յառաջ բերած, ծածկած էին իրենց գլուխը: Ճակատէն փաթը ինչ գեղ կ'իջեցուցած, եւ այս կերպով աւանան զգուշ ծածկոց ալ չունէին:

Թաթարները թէպէտ բազմաթիւ՝ Եւրոպայի մէջ միկիթ չունին, եւ իրենց բնակութիւնը հաստատած են քաղաքէն դուրս շրջակայ գիւղերը:

Թաթարներու սովորական պարագմունքը պարսկապանութիւնն աւ ծախսորի մշակութիւնն է. բայց այս գործն իրենց այնքան եկամուտ չէ բերեր, որքան այն ծառայութիւններն զոր հաստացան են ամառանոցներու օտարերկրացի հիւրերու: — Իրենց նախնական ցեղն յատուկ խրատականութեանն այնպիսի վարպետութիւն կը վարուին ամառանային այցելուներու հետ, որ անգղի կերպով զիրենք կը քսան ինչպէս որ պէտք է: Ըստ

տեղն յառաւի սոյն տեղերն ունին, որոնց վրայ գրուած է. — «ԱՅմէզ ՄԵՏՏԷՅ օգու», յանձնակատար (commissonnaire) Եպիսկոպոս մէջ. բնակարանն եւ ամբարանոց վարեկը կամ դռնը, Սիմֆերոպոլ եւ Սեւաստոպոլի համար կտակեր բռնելու, իրեղեններ, միւրաք ուղարկելու եւ այցելութեան ամեն յանձնարարութիւնները կատարելու. Իւրջոյ ապահովութեան եւ բարեկրթութեանը նկատմամբ՝ յարգելի հասարակութիւնն անձամբ փորձով կրնայ համազօրիլ, ի Ալպայիսի սոյն տեղումով կր ներկայանան սոյն իրութեան եւ ալ սոյն տեղեան. իրենք գիտեն թէ մինչեւ որ աստիճանն են Բաբելոնից:

Ոչ մի տեղ գուցէ պիտի զարգացած է ամառային հոծ կեանքի զեղծումը որքան Եպիսկոպոս մէջ, ուր անդործութեան յառաջ բերած անբարոյական հակութեան ընդարձակ ծաւալ գտած են: Այս հանդամանքն մեծապէս կ'օգտուին Թաթար «առաջնորդներն» որոնք Բալթիկի Գոն ժուռներն դերը կտարարելու գործ կ'անեն իրենց մէջ, խորամանկ եւ կեղծ նաւայական վարմունքով սքողելով իրենց զաղարկի սպասողները: Այստեղ երկու շաբաթ մը կը կազմէ այն թիւթեւօթի կանանց թիւն՝ որոնք զանազան գեղեցիկաբան «Աճմէզներ» կամ «Մուրթափաներ» գաղափար (turquoise, գլէուէ) կամ ծովակապոյտ աքերուն ազդեցութեան տակ շէն կրցած փորձութիւններու գիմարել. եւ շատ անգամ այսպիսի տիկնանց անուշները կը յիշուին այս շաբաթն մէջ, եւ այն ալ en toutes lettres, որ մարդ ակամայ զարմացած կը մնայ: — Թաթար յանձնակատարն իրեն յանձնակատար ներկայանալէ վերջը՝ ալ անբաժան առաջնորդն է զգոսարընի ձկնավառոց տիկնաներուն. կը պատմեն նաեւ որ այս Գոն ժուռները սաստիկ նախանձոտ են իրենց մայրաքաղաքային միջակայեանէն դէմ, որոնք նոյնպէս պակաս չեն այստեղ եւ շատ անգամ չեն դանդաղել թիկ կամ մացառի ետեւ պահած: Երբ կտարարեալանկէ այս վերջիններու գլխուն:

Չնայելով որ մէկ դարէն աւելի է Ռուսաց տիրապետութիւնը կը կրեն, Թաթարները չեն կրցած դեռ ուսուրէնը փոքր ի շատ իւրացնել:

Երբ Թաթարներուն բնակութեան կենդանին է Բաղէ-նորայ քաղաքն (12,000 բնակ.), ուր 35 միլիոն ունին եւ միակ հասարակութիւնը կը կազմեն: Այստեղ են չաւարած նաեւ այն քանի մի Թաթարներն, որոնք թիւ շատ կրթութիւն են առած ուսումնական վարժարաններու մէջ: Բաղէ-նորայի մէջ այսպիսի կրթեալ Թաթար մը, որու անունը տի կը վերջաւորի՝ (Եհսականի նման), յատուկ լրագիր կը հրատարակէ Պերեխովսկի Թերեչան անունով կէտ ուսուրէն եւ կէտ Թաթարներէն, ինչպէս յիշեցի արդէն. եւ այս միջոցով ուսուրէնի բնիկ երջանութիւնը կամայ կամայ կը տարածուի ամբողջ մէջ ալ:

Այստե ամենայնեւ եթէ այս Թաթարները համեմատել մտաւոր զարգացման աստիճանի մասին լուսկասիր թուրքերու եւ Պարսիկներու հետ, առաւելութիւնը պիտի գտնենք Թաթարներուն

կողմը: Երբ Թաթարներուն խորամանկութեան եւ անբարոյական հակութեան յառաջ եկած կեղծ վարմունքն են շուրջարթութիւններուն գիմարը՝ կուսկայ մահապանները զուրկ են այն կեղծքներէն եւ պակասութիւններէն, բայց ասոնց մէջ ալ կոպիտ դռն եւ աւագակաքայ վարքեր կը տրեն, եւ ուսումն ու կրթութիւնը շափազանց հեռու են գեռ իրենցմէ:

Թաթարները շատ չեն տարբերի Երբ Բաղէ-նորայ կուսած հրեաներէն, որոնք երկուսն ժամանակ ապրելով Թաթարներու մէջ, իւրացուցած են Թաթարական ինչուն, բարքն, զգեստն եւ այլն: Բարախներն միւս հասարակ շրջաններէն անով կը զանազանի, որ միայն հին կտակարանը կ'ընդունին եւ հաստատ կը պահեն, իսկ Թաթարներն եւ այլ զբեքներէն հաւատ չեն բնայել: Բաղէ-նորայ կամ Բաղէ-նորայ անգղիական միտքներէն Էնդերմանի բացատրութեան համեմատ՝ երբայական Բաղէ-նորայ կը ծագի, որ կը նշանակէ «Երբ Բաղէ-նորայ»:

Բարախները պահած են երբայական գրեթէ բոլոր երբայեցեանն ոչ կը խախտն եւ ոչ կը գրեն, այլ կը գործածեն երբայական տառերով թաթարներէն: Իրենց գլխուր բնակատեղին էր Զուֆու-ի-է-գիլգիլաքը: Բաղէ-նորայի քով, որ կը նշանակէ Երբ-նորայ. եւ իրօք դեռ մինչեւ հիմայ կը պահէ իւր արմուկութիւններն եւ անուրի բերդ կը համարուի շնորհիւ իւր բնական ժողովուրդի սոյն ժողովուրդի զբոյս եւ երկաթէ գունդներէ: Մի միայն հաղորդակցութեան ծանապագէ ունի արտաքին աշխարհի հետ. եւ այն ալ թիւթեւակի կերպով հարկութեան և ապառաժի վրայ եւ երկաթէ գունդն իւր յորձնէ ներս գիլգիլաքը: — Բայց Բարախներն այժմ մեծ մասով հեռացած են Զուֆու-ի-է-գիլգիլէն եւ տեղափոխուած մերձակայ Բաղէ-նորայի եւ ուրիշ քաղաքները: Զուֆու-ի-է-գիլգիլ մէջ հիմայ մէկ քաղաքի բնակիչ կայ միայն, որու հայրը կամ գլխուրը Արաքսի Գիլգիլէ կը զբաղէր հին երբայական ձեռագիրներ հաւաքելով, որոնցմէ իրօք Բաղէն բաղնիքի թիւն էր ձեռք բերել. ասոնց մէկ մասը Պետերբուրգի հասարակական գրատունը գնեց իրմէ: Գիլգիլէ ընդօրինակած ու հրատարակած է Զուֆու-ի-է-գիլգիլի պարսկերէն արձանագրութիւններն, որոնք իրեն լաւ հայտնի բերին, բայց երբայացադէաներու ընծայութեան իմացուցանալ վերջաւոր՝ որ Թաթար-հրեայ ուսումնական արձանագրութիւններու մէջ կեղծ կը պակաս չեն: Զուֆու-ի-է-գիլգիլ կը կուսուր նաեւ Բաղէ-նորայ, ուր կ'ապաստանին Թաթարացի խաները՝ պատերազմի ժամանակ, բայց թէ երբ է կառուցուած եւ այս քաղաքներն ինչպէս եւ երբ են այսպէս առանձին ապարդ ձեռացուցած, հաստատուն միջակութիւն չկայ:

Բարախները գլխաւորաբար առեւտրի եւ մանրալուծարութեան կը զբաղեն: Իրենց բարոյականութիւնը բուն Թաթարներու վարքն տեղի չի տար:

Թաթարներու հոգեւոր վարչութեան կենդանին Սիմֆերոպոլն է, կամ ինչպէս իրենք մինչեւ յայժմ կը կոչեն՝ Ալ-Բեքը, ուր կը նստի Բեքն,

վարչութեան նախագահը: Այստեղ ունին ինն մզկիթ եւ իրենց լուսազոյն վարժարանը: Թաթմարաց իշխանութեան ժամանակ Բաղչէ-աւարայր՝ խանի, իսկ Ալք-միլլը Գալթ-առ-Վախի բնակատեղի էր, որ խանիէ շրջիւ մեծազոյն հրամանատարներ իրենց: -- Թաթմարեալ թիւը խրմի մէջ 1854-ի պատերազմէն վերջը պահպնեալ. որովհետեւ շատեան այն ժամանակ զազկէցին Տաճկաստան, եւ զեռ մինչեւ ցայսօր պակաս չեն գաղթողները, բայց շատ փոքր թիւով, եւ ծածուկ:

Ճէն.

Լիվիպոլիտ:

Հատ ճշմարիտ եւ որ Եալմոյի ամենին հրապարիւ կողմ իւր շրջակայքն է, որ ամառային եւ նոյն իսկ աշնանային կենաց վերին առաժնայի օգտակար, հաճելի եւ հանգստաւէտ վայրերու խումբ մը կը ներկայացունէ: Այս խումբին պարագլուխն է Լիվաթի, որ Ռուսիոյ կայսերական զբոսաւանդին կը վերաբերի ամբողջապէս, եւ Եալմոյայէն Է քրիստոնէի չափ հեռու, ծովափնայի բլուր վրայ կանգնած, որանշէի զեղազուարճ գիրք ունի: Այս տեղն, ինչպէս վերջը յիշեցինք, 1861-ին միայն անցած է Ռուսաց կայսրահայն, որ նոյնը գնած է կոմս Լ. Պրոտցկիին: Իսկ նախնայեւ Եալմոյի ամբողջ շրջակայքը մինչեւ Բալայքաւս կատարին Բ. կայսրահայն յատկացուցած էր մասնաւորապէս Արքեպիսկոպոսի կղերներէն բերել առած յոյն պաշտականութեան:

Երկու պաշտոն կոյ կառուցուած այստեղ, որոնց մէկը շինել առած է Ալեքսանդր Գ. կայսրն եւ մինն իւր մայրը. կայ եւ 2 եկեղեցի: Այս շէնքերու ճարտարապետն է եղած իտալացի Մոնդեպատի, որ բիւզանդական սեի բոլոր շէնքով թեմք կարողացած է պայծառացնել: Այս պաշտոններ կանգնած են բարձրանալուի վրայ՝ շրջակայքէն խառնառով, եւ մինչեւ ծովափն գետնափոր ուղի (tunnel) մի ունին, որու ծայրը ծովեզեքի վրայ արեւելեան սծով գեղեցիկ պոխտակ խօշ մի կոյ կառուցուած: Լիվաթիայի շինութիւնները տեսնողն ինք զինքն ու Պոլսոյ ծովափնայի վրայ կը կարծէ, այնքան նման են իրենց ճարտարապետութեամբ՝ Կ. Պոլսոյ պաշտաներուն եւ խօշերուն: Պաշտաներուն կից հաստատուած են օգային սաւկան ձեւակից (gallerie), ծոխ վարդերով հիւսած, եւ ծայկիներն ու գետնի կանաչն առաջանալու համար ալ շէնք աւազաններ են շինուած: Յատուկ ծաղկանոց (orangerie) մ'ալ կայ, ուր ամենէն հազաւագիտ հայրտային բոյսերն հաւաքուած են: Գեղեցիկ են նաեւ աղբիւրները, մանաւանդ մէկն որ նախին վիճափոր դաղաւ (sarcophage) մը է՝ վրան հիւստի կանաչով գեղարդ: Այս հետիւն Լիվաթիայի նախկին սեփականատէր Պրոտցկի կոմսն է բերած խալիպայէն, ուր գտնուած էր Պրոտցկի քաղցրին աւերակներն մէջ:

Լիվաթիան այժմ արդէն պատմական կառուարութիւն ստացած է շնորհիւ վերջին աղետային անցքին: Ճիշտապէս զեռ ջերմ է ամառն մերեն մէջ: Այստեղ Հոկտեմբերի 20ին (Հ. Տ.) վախճա-

նեցաւ Ռուսաց կայսրն Ալեքսանդր Գ. որ իրական ժառանգած է խաղաղութիւնը: Հանգուցեալ կայսրն անձամբ չէր սիրեր Լիվաթիան, ուր արդէն իրեններէն երկուքը զՏէր սուսած մահուան, բայց իւր հիւանդութիւնը ստատ' անաղով ի Սպարս, բժիշկներու ստիպմամբ հարկարեցեալ գիմել խրմի եւ բնակել Լիվաթիայի մարտիրոսոյն: Այս միջոցին Լիվաթիան եւ առ հասարակ Եալմոյի ամբողջ շրջակայքը կայսրեալուն իշխաններու եւ օտար բարձրաստիճան հիւրերու կայարան էր եղած: Արդէն մինչեւ հանգուցեալ կայսրն գալը՝ իւր նորապատկ գլուխորդ Բուենիա եւ ամառներ Ալեքսանդր Միխայիլովիչ՝ (կաւարիոյ նախկին փոխարքայ մեծ իշխ. Միքայէլի որդի) եկած էին Ալեքսանդր՝ Եալմոյի մօտ, իրենց մեղադրանքին անցընելու: Իսկ կայսրն հիւանդութիւնը հեռագահեալ հաւաքած բերած էր իւր բոլոր ներքին ու արտաքին ազգականներն, որանցմէ Անգղիոյ թագաւաններն եւ իւր կինը, Ռուսի իշխանն եւ իշխանուհին մահուանէ վերջը միայն կրցան համոզել: Այս այցելութիւններու մէջ ամենին օրտառու շանդիպումն էր անշուշտ այն, երբ ծանրապէս հիւանդ Միխայիլովիչ՝ առանց անգլիկ տեղներն եւ կենդաններ իւր հարցը, սնդրանիկ զահաւառանք որդւոյն նշանածը, Հեռանէ-Գարոնյանի իշխանուհին: Այս պարագային, որ արդէն կանխապէս ծանր հոգ կը պատճառէր բժիշկներուն, մեծ յուզում պատճառած է հիւանդին:

Ալեքսանդր Գ. իւր Լիվաթիա գալուն հետեւեալ օրերն կառքով կը գլուխորդ Եալմոյի շրջակայքը, լեռները, ծովափն եւ ջրէժները: Հանգուցեալ կայսրն կենաց համար աղօթելու եկած էր Կոնստանդին Զ. Եօան Սերգիէվ ջահանն, որ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ աւելի համբաւ կը կրէ: Ալեքսանդր հիւանդ կողմ, բոլոր եկեղեցիներու մէջ աղօթէր ներ կ'աղաղէին այս նպատակով: Հայոց կողմից կ'ընեմ խրմի մէջ Ալեքսանդրի եւ հեռագաղմ ծանցող կայսրահայն Մարին Ֆեդոտովային՝ թէ ինքն եւս ջերմագին աղօթած է: Ի սկզբան ջանի մի օր լաւութեան նշաններ կ'երեւային կայսրն վիճակին վրայ, բայց այս երեւոյթը խաբարակ էր եւ ժամանակաւոր. շատ չանցա՞ն հիւանդութիւնը (երկիւմանէր բորբոքումն) ստացաւ իւր բովանդակ ոյժն եւ վերջապէս տարաւ անդդալը յաղմանակ:

Եւ իբրեւ հետեւութիւն այս անցքին՝ խրմի այս անիկներ յիշատակակց օրեր տեսաւ իւր մէջ. նոր կայսրն բազմեալ եւ յուզարեւոտութեան հանդէսն այնքան տախտ' որքան փառայել է Ռուսաց հիմնական օրինալ համեմատ Ալեքսանդր Գ. կայսրն մահուանէ վերջը զահ պիտի բարձրանար իւր անդրանիկ որդին թագաւանանալ Նիկողայ Ալեքսանդրովիչ. եւ նոյն օրն՝ մահուանէ 3 ժամ վերջը՝ նոր կայսրն Նիկողայ Բ. իւր գահակալութիւնը ծանոցանալ հրովարտակր ի'արձակէր եւ Լիվաթիայի

Եւ իբրեւ այս ջրէժներէն մէկը հոյ անուանը կը կրէ՝ Զարեհ, որու կողմը շատ բնական է. բայց թէ ինչ աւելի է արուած անձամբ թէ ինչ: Զարեհի ջրէժն արարելու ժամը 50 տար է. իւր աւազանը նշանաւ որ է կարմրայայտ առատութեամբ, զոր թափ արեւն ու զաւակն անքով կ'սրանայ այստեղ:

պաշտատեան եկեղեցւոյ գիմոցի հրապարակին վրայ հաւատարմութեան երգում կ'ընդունեն որոնք են եւ ներկայ գտնուող զօրքէն: Ամբողջ 3 շաբաթ բովանդակ թաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնն ուղղուած էր դէպ ի լիվադիա, նաեւ Ալեքսանդր Գ. Ի վրայ՝ ստոր հիւանդութեան ժամանակ, եւ ապա Նիկիտա Բ. Ի իւր գահակալութեան առաջին օրերը: Նիկիտա Բ. Ի գահ բարձրանալով իրեն գահաժառանգող եղաւ իւր եղբայրն Գեորգի Ալեքսանդրովիչ, «մինչեւ առաջինայ ամուսնութենէն զուտակ սենեակը», ինչպէս առտած էր կայսր. հրովարտակին մէջ:

Ինչպէս վերն յիշեցինք, Ալեքսանդր Գ. Ի վերջին ժամերուն ներկայ գտնուած էր նաեւ իւր հարցը: Իշխանուհի Ալիս՝ Ռուսաց օրինաց համեմատ՝ չէր կրնար ամուսնանալ թագաժառանգի հետ՝ եթէ չընդունէր յունական անութիւնը, պետութեան կրօնը: Եւ ահա՝ կայսրն մահահանգ տեսեալ օրը՝ լիվադիան հանդիսատես եղաւ դերմանայ թողութեան իշխանուհւոյ յունական անութիւն ընդունելու ծիսին, որ յատկապէս այս առթիւ համար իբրեւ բուսառութիւն՝ Ռուսական Անդադի կոչմանէ կրճատուած էր: Իշխանուհի Ալիս իւր օծմանէն վերջ կոչուեցաւ Ալեքսանդր ֆելտարոնիսա՝ Կ. Բ. Մեծ իշխանուհի տիտղոսով:

Հոկտեմբերի 25ին (չին 8.) հանդուցեալ թագաժառանգ մարմինը պաշտուած դուրս բերելով տարին լիվադիոյ եկեղեցին: Դադալն որ ծածկած էր ոսկեհագն զիպակով եւ կայսերական թագով, իրենց սեւերուն վրայ կը կրէին նոյն ինքն Նիկիտա Բ. կայսրն եւ իւր եղբայրն ու թագաժառանգը, անդիական գահաժառանգը, Յունաց թագաւորի սրբին եւ կայսերական իշխանագէտը: Դադալին ետեւէն կ'երթային այրիաճաղ կայսրուհին, Ուելլիի իշխանուհին, Յունաց թագուհին, իշխանուհի Ալիսա, եւ այլ կայսերական տան իշխանուհիներն ու պալատական տիկնայք: Յուդարկատուութիւնը կը կատարուէր երկկայան միտան, ուստի ճանապարհին ամբողջ երկայնութեան վրայ կայսերական թիկնապահները ձեռքերն շահէր բռնած տիւրք գնացքը կը լուսաւորէին: Ճանապարհին երկու կողմն արմաւենները, զափներն եւ վարդաւապոյի ծառեր էին տնկուած: Եկեղեցականաց երկայն շարքը՝ արծաթէ շուրջաններով զիմարեցողաւ գառն եկեղեցւոյ առջեւ, եւ անորդ հարգանքով հարուստ թիկն ու երաժշտութեան ուղարձակ եղանակները անմասն վեհութիւն կու տային տիւրք հանդիսին: Մը օրն լիվադիան ամթիւն բազմութիւն էր հաւաքուել, որ խռնած էր եկեղեցւոյն բոլորտիքը: Եկեղեցական արարողութիւնը կատարուէին վերջը՝ այս մեծ բազմութեան ալ թիլլ

տրուեցաւ մանկ եկեղեցի եւ հանդուցեալ կայսրն ամենին առջեւ ծննդաբեր:

Հետեւեալ երկու օրը 26ին եւ 27ին Ցարսկո-կան (Երեմի) եպիսկոպոս բազմութիւն եկեղեցւոյ կանայ հետ՝ պատարագ մատուց. եւ հոգեհանգիստ կատարեց, որուն ներկայ էին կայսրը, կայսրուհին եւ բոլոր բարձրատիկան անձնիք. եւ ապա դարձեալ թիլլ տրուեցաւ որ լիվադիոյի, Եսլայի եւ շրջակայից ժողովուրդը մանկ եկեղեցին իւր երկրպագութիւնը կատարուէր: Իսկ Հոկտ. 28ին կայսերական գագաղը թիլլանոթից որոտմամբ մեծ հանդեսով եկեղեցին հանուելով՝ լիվադիոյէն մինչեւ Եսլայի շաւմատայքը՝ ամբողջ 4 քիլոմետր տեղ ձեռքբերու վրայ տարուեցաւ: Երբ հանդէսը հասաւ Եսլայ, եկեղեցիներն սկսան զանգակահարել, իսկ թիլլանոթից ձայնիքը շարունակուեցան մինչեւ հոգեհանգիստի վերջը: Կաւմատուցի առջեւ կը սպասէր Պաւստաս Մերկուրիս պատեբարձական նաւը, ուր բուսեցաւ դադալը: Նաւ մտան նաեւ Նիկիտա Բ. իւր կայսրուհի մայրը, հարսնացու իշխանուհին, գահաժառանգն եւ իւր կրտսեր եղբայրները՝ Միքայիլ եւ Ալեքսի իշխանները, եւ Պաւստաս Մերկուրիս՝ սեղեկութեամբ «երկրատան Առաքեալք» կոչուած զբահաւոր նաւին՝ բաժանեցաւ Եսլայի դէպի Սեւաստոպոլ, ուսկից եւ յատուկ երկաթուղւոյ ոգապքեաց գնացքով դադալը փոխադրեցաւ Մոսկուա եւ ապա Գեորգիան: Եւ այսպէս լիվադիոյ՝ շնորհելով իւր բոլոր կիներական յարմարութիւններուն, Ռուսաց կայսրն կենաց թիլլին օրերուն հանգստաբան եղաւ, եւ սկզբունք վե՛րէ այս պարագայն աղջցուցութիւն պիտի չունենայ անոր եւ միանգամայն նաեւ Եսլայի ապագային վրայ:

(Շարունակել):

Կ. ՏՐԻԲՈՆԻՍ

Ն Կ Ա Ր Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ԳՐԱՆՍԻՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՈՑ ԳՐԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

Քաղաքի ինչ ու զինուոր:

Վրացիքն վաղեմի իորհրդանոցին պատշաճաբն վրայ կեցած զինանշանը՝ մէկ մարմնով կրկնագլուխ արծիւ մըն է, որուն գլուխներն իրարու հակառակ զրից մէկ կեցած են ու թեւերն ալ ու ձախ իր արարածին: Արծիւը՝ մէկ ոտքին ձանկերով թուր՝ իսկ մեկալովը տերութեան գռնար կը բռնէ. սասոր վրայ կեցած է խաչ: Ինչպէս որ արծիւն իր մէկ ձանկովը խաչը բռնէ, անանկ ալ արծուին կրկն գլուխներուն մէջուցը կեցած է խաչ: — Եւ եւ միանգամայն քաղաքին, վաղեմի ժամանակէն ձեացած ու միշտ գործածութեան մէջ եղած կնիքը: Կը

Ի Մեծ իշխան Գեորգի Ալեքսանդրովի Ի. րնակութեան հաստատան է այժմ Արտառուսի կախօթից Նաւար օրը հանդիսին ինչ եւ ամասնային րնակովը, ուր րնակի լեւադիսն օր կը տրէ: Ռուսիոյ ներկայ գահաժառանգն իր փառապաշտութեան գեծ զգալի քու ժամը գտած լինելով այսպէս՝ հանդուցեալ կայսրն յատուկ պատու հաւուցանէր առաւ, եւ այս վերջին տարիներ կայսերական անդամներ յառ յառախ կու գան Արտառուսին: Որքան զօրք վերջին դէպքերէն ետեւ: Լիվադիան կը ինքնաբերէ իւր հրապարակ եւ կաւ կաւաք գրաւ: Եւ անոր սեղը: